

2004. szeptemberében Auschwitz-Birkenauban voltam. Barátom, Rajk László épület-, díszlet- és kiállítástervező vitt magával kocsin. A táj a Kárpátokon, az Alacsony és a Magas- Tátrán át elragadóan szép volt. Menet, jövet Krakkóban szálltunk meg. Számomra újdonság volt Kazimierz, Krakkó egykori zsidónegyede, ma -- mint általában az egykori zsidónegyedek -- a bohémia fészke, amelyben művészek és diákok töltik meg a kávézókat, de a lényeg az úticél volt, és nem az utazás.

Rajk volt a kalauzom, ő volt a *Reiseführer* és a tájékoztató. Ő volt otthon a magyar zsidók hamuja mellett, mert ő odament, tanulmányozta a történetet, beszélt a helybeli muzeológusokkal, és elkészítette a kiállítást. Más csak ábrándozik arról, hogy jó volna, ha lenne ilyen, ő odamegy és megcsinálja. És közben felfedez nyomokat, amelyekre mások addig nem is igazán néztek oda. Téglába karcolt személy- és helységneveket, meg dátumokat 1944-ből. Lefényképezte olyan emberek szöggel vésett, alig látható és lassan eltűnedező nyomait, akiknek talán még a cipője is ott van abban a barakkban, ahol a kiállításon kívül tárolt cipőládákat őrzik, hiszen ártatlanul vértanúvá lett felebarátainkról minden maradvány kegyeletos védelmet érdemel.

Azok az emberek, akiket a német hatóságok az emberi személy minden attributumától meg akartak fosztani, legalább a nevük kezdőbetűjét hátra akarták hagyni. Valami jelet arról, hogy ők is léteztek, és olyanok voltak, mint az emberek, ha most már nem is látszanak annak, mert ők már csak legyengült, csíkos öltözetű bábuk, mozgó darabok, alsóbbrendű lények, akiknek az életével nem kell elszámolni, fogyóanyag, akikkel mihamarabb végezni kell. Hozták is szépen a szerelvények az utánpótlást, 1944. nyarán éppen a magyar zsidókat, közöttük az én iskolatársaimat.

(Részlet Konrád György: Zsidókról című könyvéből)

Im September 2004 suchte ich Auschwitz-Birkenau auf. Mein Freund László Rajk, der Architekt, Bühnenbildner und Ausstellungsmacher, hatte mich im Auto mitgenommen. Die Landschaft der Karpaten, der Niederen und der Hohen Tatra, war bezaubernd schön. Auf der Hinreise ebenso wie auf der Rückreise stiegen wir in Krakau aus; Kazimierz, Krakaus einstiges Judenviertel, war für mich etwas Neues. Heute ist es - wie die ehemaligen Judenviertel im allgemeinen - ein Nest der Boheme, wo Künstler und Studenten die Kaffeehäuser bevölkern. Doch im Vordergrund stand das Reiseziel und nicht die Reise.

Rajk, mein Reisegefährte, war, soweit erforderlich, Reiseführer und Wegweiser. Vertraut mit der Asche der ungarischen Juden, hatte er sich nach Auschwitz begeben, die Geschichte der dorthin Deportierten studiert, mit den ortsansässigen Museologen gesprochen und seine Ausstellung vorbereitet. Andere phantasieren nur davon, wie gut es wäre, eine solche Ausstellung zu organisieren; er aber geht hin und stellt sie auf die Beine. Und entdeckt Spuren, denen andere bisher kaum Beachtung geschenkt haben. In Ziegel geritzte Personen- und Ortsnamen sowie Datumsangaben von 1944. Er fotografiert diese mit Nägeln eingravierten, nur schwach sichtbaren und allmählich schwindenden Spuren von Menschen, deren Schuhe sich vielleicht noch in jener Baracke befinden, wo die außerhalb der Ausstellung gelagerten Schuhkisten aufbewahrt werden. Alle Überreste unserer unschuldig zu Blutzugewordenen Mitmenschen verdienen ehrfürchtige Bewahrung.

Jene Menschen, denen die deutschen Behörden alle Attribute der menschlichen Person zu nehmen versuchten, wollten wenigstens die Anfangsbuchstaben ihrer Namen hinterlassen. Ein Zeichen dessen, daß auch sie existiert haben und Menschen gewesen sind - auch wenn sie solche damals nicht mehr zu sein schienen: nurmehr geschwächte Marionetten in Sträflingskluft, bewegliche Stücke, jederzeit zu exekutieren, minderwertige Wesen, über deren Leben keine Rechenschaft abzulegen, Verschleißmaterial, das möglichst bald zu erledigen war; in den Waggons wurde der Nachschub in beachtlicher Menge herbeigekarrt; im Sommer 1944 waren es eben die ungarischen Juden, unter ihnen meine Schulkameraden...

(György Konrád: Über Juden. Aus dem Ungarischen von Hans-Henning Paetzke)